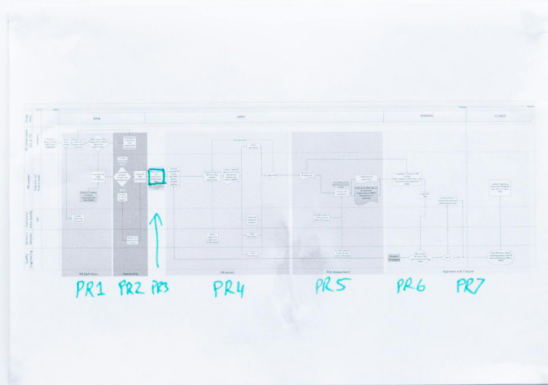

Lönepremier för forskarutbildade

– Utveckling under 2000-talet

Lönepremier för forskarutbildade – Utveckling under 2000-talet
Håkan Regnér och Linda Simonsen

© Saco 2024

www.saco.se

Sammanfattning

- Andelen av de anställda som är forskarutbildade har ökat från 1,0 procent till 1,6 procent mellan 2001 och 2022. Det är främst andelen med doktorsexamen som ökat. Andelen som hade en doktorsexamen var 1,3 procent 2022.
- Andelen kvinnor bland de forskarutbildade har ökat från 28 till 44 procent. Andelen utrikes födda bland de forskarutbildade har ökat från 21 till 37 procent. Bland de med doktorsexamen har andelen utrikes födda ökat från 14 till 27 procent.
- 44 procent av de forskarutbildade arbetar i statlig sektor 2022. 41 procent arbetar i privat sektor, en andel som har ökat med 7 procentenheter under 2000-talet. I kommuner och regioner arbetar 3 respektive 13 procent av de forskarutbildade.
- Forskarutbildade utgör ungefär 1 procent av de anställda i privat sektor 2022. Andelen är högst i statlig sektor där 14 procent av de anställda har forskarutbildning.
- Forskarutbildade har i genomsnitt högre lön än de som endast har en högskoleexamen.
- Lönepremien för doktorsexamen (doktorspremien) visar förenklat hur mycket mer i procent doktorsexaminerade har i månadslön jämfört med de som endast har en högskoleutbildning. Lönepremien för doktorsexamen varierar mellan sektorerna och är högst i regionen och lägst i kommunerna.
- Lönepremien för doktorsexamen har fallit med cirka 6 procentenheter mellan 2001 och 2022. Det betyder att premien har minskat med 22 procent. Premien har minskat i samtliga sektorer.
- I privat sektor har doktorspremien fallit med 10 procentenheter vilket motsvarar en minskning med 38 procent.
- I kommunerna har doktorspremien minskat med 7 procentenheter, eller 52 procent. I regionerna är fallet 10 procentenheter, vilket motsvarar en minskning med 18 procent. I staten har premien minskat ett par procentenheter.
- Kvinnor har högre lönepremie för doktorsexamen än män. Det gäller alla sektorer utom statlig sektor där premien är nästan densamma för kvinnor och män.
- För både kvinnor och män är lönepremien för doktorsexamen lägre 2022 än 2001.

- Det är svårt att förklara fallet i doktorspremien med det tillgängliga datamaterialet. Fallet kan hänga ihop med ökningen av antalet forskarutbildade och förändringar i efterfrågan på arbetskraft i både privat och offentlig sektor.

Inledning

Doktorsexamen är den högsta akademiska examen som kan erhållas i Sverige. Utbildningen omfattar fyra års heltidsstudier och ska innehålla en avhandling som försvaras muntligt vid en offentlig disputation. Forskarutbildning kan också avslutas efter två år med en licentiatexamen.¹ Historiskt har forskarutbildade främst varit verksamma med forskning och undervisning i högskolan. Sedan 1980-talet har antalet forskarutbildade ökat kraftigt² och de är verksamma över hela arbetsmarknaden.

Dimensioneringen av forskarutbildningen har varierat över tid. Enligt statistik från UKÄ ökade antalet doktorandnybörjare trendmässigt mellan 1973 och 1998. Sedan ändrades reglerna för finansiering av doktorander och efter 1999 har antalet både minskat och ökat. De senaste åren har antalet uppgått till ungefär 3 000 doktorandnybörjare per år. Hösten 2022 fanns det drygt 17 000 doktorander. Av dessa var 41 procent från andra länder. Tre år efter examen var ungefär 40 procent av de utländska doktoranderna som tagit en doktorsexamen kvar i Sverige. Samtidigt har andelen i den svenska befolkningen som påbörjat en forskarutbildning mer än halverats de senaste 15 åren. Andelen kvinnor har ökat och är nu i knapp majoritet bland doktorandnybörjarna. Den sociala snedrekryteringen har minskat, men det är fortfarande stora skillnader mellan grupper med olika bakgrund.³

Denna rapport beskriver forskarutbildade på svensk arbetsmarknad och hur de fördelar sig över olika arbetsmarknadssektorer. Rapporten granskar också hur doktorsexaminerades löner har utvecklats under 2000-talet jämfört med högskoleutbildade utan doktorsexamen.

Större andel forskarutbildade på arbetsmarknaden

Rapporten använder lönestrukturstatistiken som tas fram av SCB på uppdrag av Medlingsinstitutet.⁴ Statistiken är en central källa för information om löner och används av bland annat Medlingsinstitutet för att beskriva och analysera lönestrukturen i Sverige. Statistiken samlas in årligen och täcker hela ekonomin. Utbildningens nivå klassificeras av SUN 2000 eller SUN 2020 beroende på vilket år som studeras.⁵

¹ <https://www.uhr.se/studier-och-antagning/Examina-pa-universitet-och-hogskola/Examina-pa-forskarniva/>.

² Se t ex befolkningens utbildning i SCB:s statistikdatabas.

https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__UF__UF0506__UF0506B/

³ UKÄ (2023).

⁴ Statistiken innehåller personer i åldersgruppen 18–66 som har arbete och lön samt en tjänstgöringsomfattning på minst fem procent. Lönemåttet är månadslön som är uppräknad till heltid. Förutom fast lön ingår fasta lönetillägg och olika rörliga lönetillägg. För att ingå i statistiken krävs det att månadslönen är över en viss nivå. För att ingå i lönestrukturstatistiken 2016 ska månadslönen vara minst 12 000 kr (SCB 2017). I denna rapport tillämpas en lönerestriktion för övriga år som justerats med hjälp av inkomstbasbeloppet. Personer som saknar utbildningsinformation har uteslutits i de beräkningar som presenteras i rapporten. För mer information om lönestrukturstatistiken, se SCB:s och Medlingsinstitutets hemsidor.

⁵ För mer information om SUN 2000 och SUN 2020 se SCB (2000) och SCB (2019).

Utbildningsnivåerna skiljer sig åt beroende på utbildningens längd och utbildningsform. Individen klassificeras utifrån sin högsta utbildning och ingår endast i en grupp. Det betyder exempelvis att de med forskarutbildning endast ingår i kategorin forskarutbildade och inte i någon av de lägre nivåerna med högskoleutbildade.

Tabell 1 visar att utbildningsnivån på arbetsmarknaden har ökat mellan 2001 och 2022. Andelen av de anställda med högskoleutbildning har ökat samtidigt som andelen med förgymnasial utbildning har minskat. Andelen med forskarutbildning har ökat med 60 procent och uppgår till 1,6 procent 2022.

Tabell 1 Anställda med olika utbildningsnivåer

	Andel av de anställda	Medel-lön	Medel-ålder	Kvinnor %	Utrikes födda %	Privat sektor %	Statlig sektor %	Kommuner %	Regioner %
2022									
För-gymnasial	8,0	30 500	41,6	40,2	38,9	82,0	0,9	15,8	1,3
Gymnasial	45,2	33 700	41,5	43,6	18,4	76,8	2,1	17,8	3,3
Efter-gymnasial*	17,6	39 000	42,7	49,8	28,0	71,6	5,6	17,6	5,2
Högskola minst 3 år	27,5	46 200	42,3	62,1	16,3	53,8	8,9	25,7	11,5
Forskar-utbildning**	1,6	58 900	48,0	43,8	36,6	40,7	43,7	3,1	12,5
TOTALT	100,0	38 300	42,0	49,5	21,5	69,4	5,2	19,5	5,9
2001									
För-gymnasial	15,8	18 400	46,0	42,4	12,6	79,4	3,1	16,0	1,6
Gymnasial	51,5	19 400	39,7	48,6	9,4	71,8	3,8	19,9	4,5
Efter-gymnasial*	15,5	23 300	41,3	51,1	11,5	57,3	9,5	24,4	8,8
Högskola minst 3 år	16,2	27 400	42,1	56,5	8,6	44,8	11,2	31,1	13,0
Forskar-utbildning**	1,0	35 400	47,0	27,9	21,0	33,7	49,5	3,7	13,1
TOTALT	100,0	21 300	41,4	49,1	10,2	66,0	6,2	21,6	6,1

Not: Avrundade siffror. *Eftergymnasial utbildning omfattar högskoleutbildning kortare än 3 år samt övrig eftergymnasial utbildning oavsett längd. **Forskarutbildning omfattar doktorsexamen, licentiatexamen och övrig/ospecifi forskarutbildning.

Källa: Lönestrukturstatistiken SCB/MI.

Andelen kvinnor har ökat

Kvinnor var i majoritet bland de högskoleutbildade 2001. Andelen har sedan ökat ytterligare och uppgick 2022 till 62 procent. Andelen kvinnor bland de forskarutbildade är lägre, men har ökat från 28 procent 2001 till 44 procent 2022.

De anställda är i genomsnitt ungefär lika gamla 2022 som 2001. De med gymnasieutbildning, kort eftergymnasial utbildning och forskarutbildning är något år äldre 2022 än 2001, medan de med förgymnasial utbildning är ungefär 4 år yngre. De forskarutbildade var 2022 i genomsnitt 6 år äldre än anställda på arbetsmarknaden totalt.

Andelen utrikes födda har ökat

Andelen av de anställda som är utrikes födda har mer än fördubblats, från ungefär 10 procent till 22 procent. Andelen är störst i grupperna med lägst och högst utbildning. Bland de forskarutbildade uppgår andelen till ungefär 37 procent 2022, vilket är mer än dubbelt så hög andel som för högskoleutbildade.

Tabell 1 visar att genomsnittslönen ökar med utbildningsnivån. Forskarutbildade har högst genomsnittslön både 2001 och 2022. Procentuellt har lönerna ökat mest för de med gymnasial utbildning och minst för de med förgymnasial utbildning eller forskarutbildning.

Större andel arbetar i privat sektor

Mer än två tredjedelar av de anställda arbetar i privat sektor. Bland de med förgymnasial eller gymnasial utbildning arbetar ungefär fyra femtedelar respektive tre fjärdedelar i privat sektor. Under 2000-talet har en allt större andel av de som läst vidare efter gymnasiet sökt sig till privat sektor. Andelen har ökat mest bland de med kortare eftergymnasial utbildning. Bland de med forskarutbildning har andelen ökat från ungefär 34 till 41 procent. Det signalerar att det tillkommit jobb i privat sektor som ställer högre utbildningskrav.

Tabell 1 visar också att den statliga sektorn är den vanligaste arbetsgivaren för forskarutbildade. Andelen har minskat under perioden och uppgick 2022 till 44 procent, vilket endast är några procentenheter mer än andelen som arbetar i privat sektor. Andelen av de forskarutbildade som arbetar i kommuner och i regioner har också minskat något och uppgick till 3 respektive 13 procent 2022.

De flesta forskarutbildade har en doktorsexamen

Tabell 2 visar andelen med doktorsexamen, licentiatexamen och övrig forskarutbildning i olika sektorer. Kategorin övrig eller ospecificerad forskarutbildning omfattar avslutad forskarutbildning där information saknas om forskarexamen, vilket kan vara fallet vid utländsk forskarutbildning. De flesta forskarutbildade har en doktorsexamen. Andelen som har licentiatexamen eller övrig forskarutbildning är låg och har inte förändrats nämnvärt över tid. Andelen av de anställda som har en doktorsexamen har ökat med över 60 procent under 2000-talet och uppgår 2022 till 1,3 procent.

Tabell 2 Andel anställda med forskarutbildning i olika sektorer

Andel av de anställda*	Övr/ospec forskarutb %	Licentiat %	Doktor %
2022			
Privat sektor	0,2	0,1	0,7
Statlig sektor	1,4	0,7	11,5
Kommuner	0,0	0,1	0,2
Regioner	0,5	0,1	2,8
TOTALT	0,2	0,1	1,3
2001			
Privat sektor	0,1	0,1	0,3
Statlig sektor	0,4	1,2	6,7
Kommuner	0,0	0,1	0,1
Regioner	0,1	0,1	2,0
TOTALT	0,1	0,2	0,8

Not: Avrundade siffror. * Beräknat som andel av alla anställda vilket inkluderar även lägre utbildningsnivåer som inte redovisas i tabellen.

Källa: Lönestrukturstatistiken SCB/MI.

Andelen med forskarutbildning av olika slag varierar mellan sektorerna. Två femtedelar av de forskarutbildade arbetar i privat sektor men enligt tabell 2 utgör de bara ungefär en procent av de anställda i sektorn 2022. Högst andel forskarutbildade har statlig sektor, där 14 procent har någon slags forskarutbildning. Lägst är andelen i kommunerna där endast 0,3 procent är forskarutbildad.

Forskarutbildade har högst medellön

Tabell 3 visar information om anställda som har minst en 3-årig högskoleexamen eller forskarutbildning. Medellönen är 2022 högst bland de med en doktorsexamen. Löneskillnaden mellan den gruppen och övrig/ospecificerad forskarutbildning har minskat under 2000-talet, från drygt 30 till ungefär 7 procent. Även löneskillnaden mellan doktorsexamen och licentiatexamen är mindre än tidigare. Samtidigt har också åldersskillnaden minskat.

Andelen kvinnor bland de med doktorsexamen har ökat från 27 till 45 procent. Bland de med licentiatexamen har andelen ökat från 28 till 42 procent. Andelen bland de med övrig forskarutbildning har endast ökat ett par procentenheter, men var också avsevärt högre än för andra forskarutbildade 2001.

Medellönen är 2022 högre bland de med 4-åriga högskoleutbildningar jämfört med de med 3- och 5-åriga högskoleutbildningar. I början av 2000-talet var mönstret annorlunda. Då var medellönen för de med 5-åriga utbildningar signifikant högre än de med kortare högskoleutbildning. 2001 hade de med 5-åriga utbildningar dessutom högre genomsnittslön än de med doktorsexamen. Det ekonomiska värdet av 5-årig utbildning (master) har minskat under 2000-talet. Under samma period har både andelen och

antalet med 5-årig högskoleutbildning ökat. Bologna-reformen 2007 innebar att utbildningar förlängdes och idag erbjuds mastersutbildningar i fler utbildningsinriktningar än tidigare.⁶

Tabell 3 Anställda med minst 3-årig högskoleexamen eller forskarutbildning

	Andel av totalen*	Medel- lön	Medel- ålder	Kvin- nor %	Utrikes födda %	Privat sektor %	Statlig sektor %	Kom- muner %	Regi- oner %
2022									
Forskar- utbildning:									
Ospec/övr	0,2	55 700	44,6	39,6	99,9	49,9	33,0	3,7	13,4
Licentiat	0,1	57 100	48,1	41,9	25,7	56,1	29,9	8,2	5,9
Doktor	1,3	59 600	48,6	44,7	26,7	37,6	46,8	2,6	13,0
Högskola examen:									
3 år	12,5	42 200	42,1	69,8	14,5	48,2	7,6	32,9	11,3
4 år	8,0	52 100	46,1	58,5	16,3	54,9	11,0	23,7	10,3
5 år	3,8	49 900	37,8	55,0	26,5	55,6	9,4	13,1	21,9
2001									
Forskar- utbildning:									
Ospec/övr	0,1	28 200	39,4	36,7	98,4	53,2	30,3	8,0	8,5
Licentiat	0,2	30 600	45,5	28,2	13,4	47,8	40,7	7,8	3,7
Doktor	0,8	37 400	48,2	26,8	14,2	28,0	53,8	2,3	15,9
Högskola examen:									
3 år	8,1	25 700	43,4	66,0	7,7	38,8	9,3	37,3	14,6
4 år	5,5	29 500	42,9	44,7	8,5	52,5	14,7	28,9	3,9
5 år	1,1	38 100	45,6	50,8	17,6	28,3	8,0	5,6	58,1

Not: Avrundade siffror. * Beräknat som andel av alla anställda vilket inkluderar även lägre utbildningsnivåer som inte redovisas i tabellen.

Källa: Lönestrukturstatistiken SCB/MI.

Andelen av de med 5-årig högskoleutbildning som arbetar i privat sektor har fördubblats under 2000-talet. Det är även en större andel av de med doktorsexamen som arbetar i privat sektor 2022 än 2001. Andelen av de med doktorsexamen som arbetar i privat sektor har ökat med 10 procentenheter, medan andelen har minskat med 7 respektive 3 procentenheter i staten och regionerna.

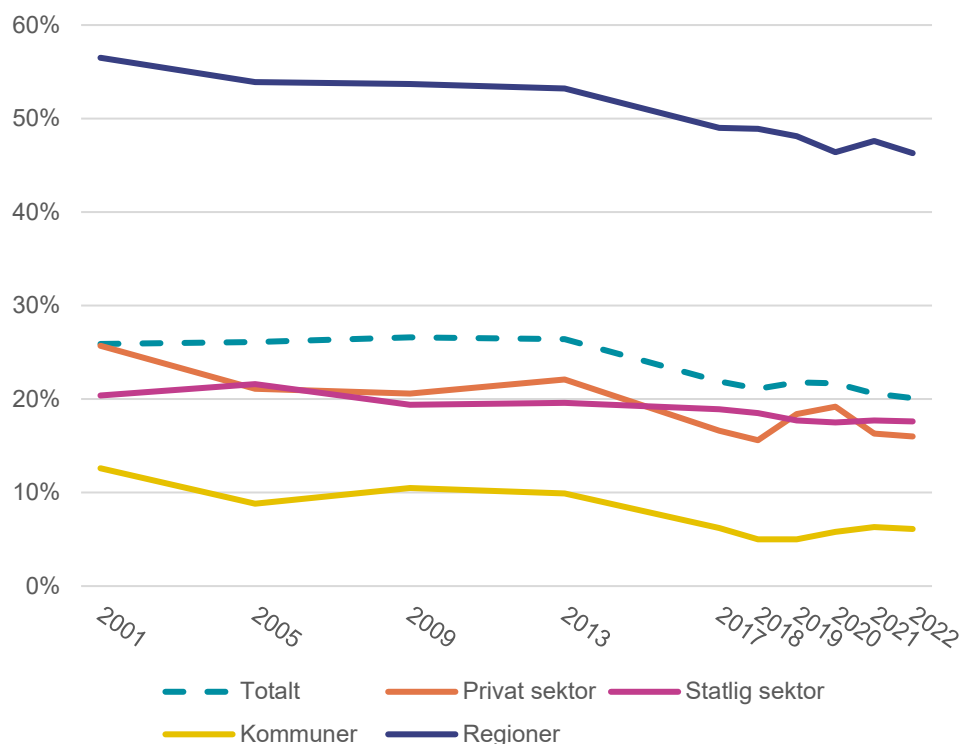
⁶ Här finns information om Bologna-processen och beskrivning av högskoleutbildningens klassificering: <https://www.uhr.se/internationella-mojligheter/Bologna-processen/>. Se även Ljunglöf, Regnér och Simonsen (2022).

Lönepremien för doktorsexamen har minskat

Avsnittet presenterar beräkningar av lönepremien för doktorsexamen (doktorspremien) med hänsyn tagen för ålder och kön.⁷ De som har en doktorsexamen jämförs med en grupp bestående av högskoleutbildade som har 3-, 4- eller 5-årig högskoleutbildning. Lite förenklat visar doktorspremien hur mycket mer i procent doktorsexaminerade har i månadslön jämfört med de som endast har en grundläggande högskoleexamen. Premien beräknas för olika år för att ge en bild av hur lönerna har utvecklats under 2000-talet.⁸

Figur 1 visar doktorspremien för olika sektorer under perioden 2001–2022. Lönepremien för doktorsexaminerade har fallit med ungefär sex procentenheter sedan 2001. Det innebär att premien har minskat med 22 procent. Premien var relativt konstant fram till 2013 men har sedan minskat.

Figur 1 Lönepremier för doktorsexamen i olika sektorer

Not: Beräkningarna tar hänsyn till ålder och kön och använder data för åren 2001, 2005, 2009, 2013, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 och 2022. I referensgruppen ingår de i respektive sektor som har en 3-årig, 4-årig eller 5-årig högskoleexamen, men som saknar forskarutbildning. Doktor motsvarar de som har en doktorsexamen enligt SCB:s SUN-klassificering, d v s licentiat och övrig/ospecificerad forskarutbildning ingår ej.

Källa: Lönestrukturstatistiken SCB/MI.

⁷ Lönepremieberäkningarna bygger på regressionsanalyser av sambandet mellan månadslön och utbildningsnivå där hänsyn tas till kön, ålder och ålder i kvadrat. Ingen hänsyn tas till skillnader i övriga förvärvade kunskaper eller medfödda förmågor.

⁸ För lönepremier för 3-, 4- och 5-åriga högskoleutbildningar se Ljunglöf, Regnér och Simonsen (2022).

I privat sektor och i regionerna har premien minskat med drygt tio procentenheter sedan 2001. Det motsvarar minskningar på 38 respektive 18 procent. I kommunerna har premien minskat med 7 procentenheter, vilket innebär att den halverats från en redan låg nivå. I statlig sektor faller den svagt. I alla sektorer är premien lägre 2022 än 2001.

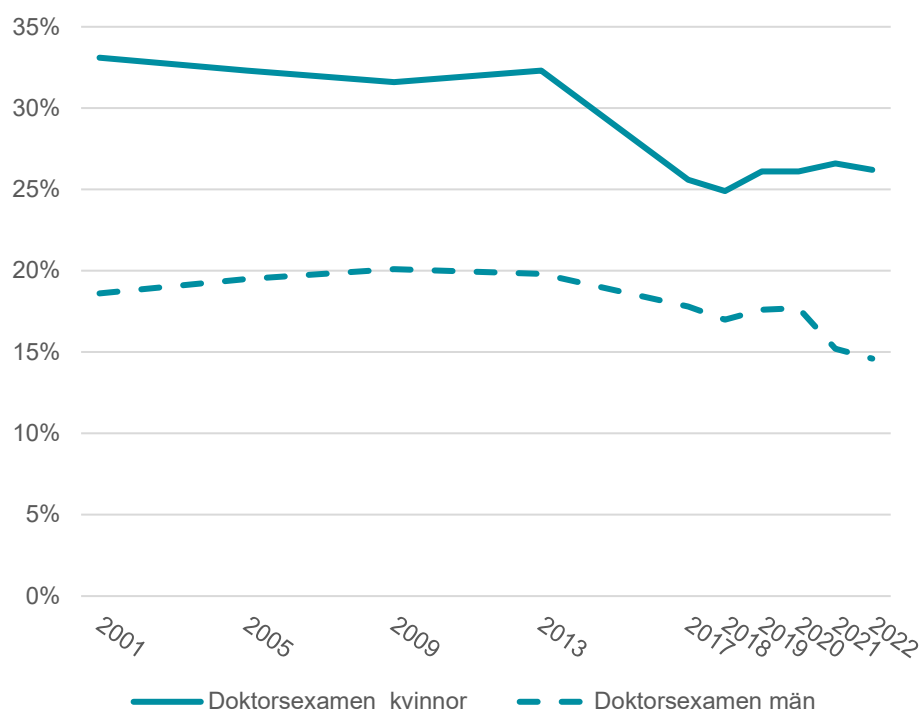
Doktorspremien varierar mellan sektorerna

Lönepremien för doktorsexamen varierar mellan sektorerna. I regionerna är premien under hela perioden signifikant över genomsnittet för arbetsmarknaden medan övriga sektorer ligger under. I regionerna är premien nästan 8 gånger större än i kommunerna där premien är lägst. Lönepremien för doktorsexaminerade är ungefär lika hög i privat och statlig sektor.

Kvinnor har högre lönepremie för doktorsexamen

Figur 2 visar lönepremierna för kvinnor och män med doktorsexamen. Kvinnor med doktorsexamen jämförs med kvinnor som har en minst treårig högskoleexamen och motsvarande gäller för män. Premierna speglar således lönsamheten av doktorsexamen för respektive kön jämfört med det egna könet och inte skillnader i lönenivå mellan kvinnor och män.

Figur 2 Lönepremier för kvinnor och män med doktorsexamen

Not: Beräkningarna tar hänsyn till ålder och använder data för åren 2001, 2005, 2009, 2013, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 och 2022. I referensgruppen ingår kvinnor respektive män som har en 3-årig, 4-årig eller 5-årig högskoleexamen, men som saknar forskarutbildning. Doktor motsvarar de som har en doktorsexamen enligt SCB:s SUN-klassificering, d v s licentiat och övrig/ospecificerad forskarutbildning ingår ej.
Källa: Lönestrukturstatistiken SCB/MI.

Lönepremien för doktorsexamen är avsevärt högre för kvinnor än för män under hela perioden. Den föll kraftigt för kvinnor efter 2013 och har legat runt den lägre nivån sedan 2017. Premien för män har också fallit efter 2013. Skillnaden mellan mäns och kvinnors doktorspremier är ungefär 10 procentenheter 2022, vilket är något mindre än skillnaden var 2001.

Utvecklingen av relationen mellan kvinnors och mäns lönepremie för doktorsexamen skiljer sig från utvecklingen av relationen för högskolepremierna för kvinnor och män. Tidigare studie har visat att mäns och kvinnors högskolepremier har utjämnats över tid. I början av 2000-talet var männens högskolepremie ungefär tio procentenheter högre än kvinnornas. 2020 är de ungefär lika stora.⁹ Premierna för doktorsexamen utjämnas inte under perioden. Doktorspremien är dessutom högre för kvinnor än för män.

Figur 3 visar premien för doktorsexamen i privat sektor. Premien har fallit för både kvinnor och män. Premien är avsevärt högre för kvinnor fram till 2013. Därefter faller den kraftigt och 2017 är premien för kvinnor endast några procentenheter högre än för män. Efter 2018 ökar kvinnornas premie, samtidigt som männens faller efter 2020 och skillnaden ökar igen. 2022 har kvinnorna i privat sektor mer än dubbelt så hög doktorspremie.

Figur 3 Lönepremie doktorsexamen privat sektor uppdelad på kvinnor och män

Not: Beräkningarna tar hänsyn till ålder och använder data för åren 2001, 2005, 2009, 2013, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 och 2022. I referensgruppen ingår kvinnor respektive män i privat sektor som har en 3-årig, 4-årig eller 5-årig högskoleexamen, men som saknar forskarutbildning. Doktor motsvarar de som har en doktorsexamen enligt SCB:s SUN-klassificering, d v s licentiat och övrig/ospecificerad forskarutbildning ingår ej.

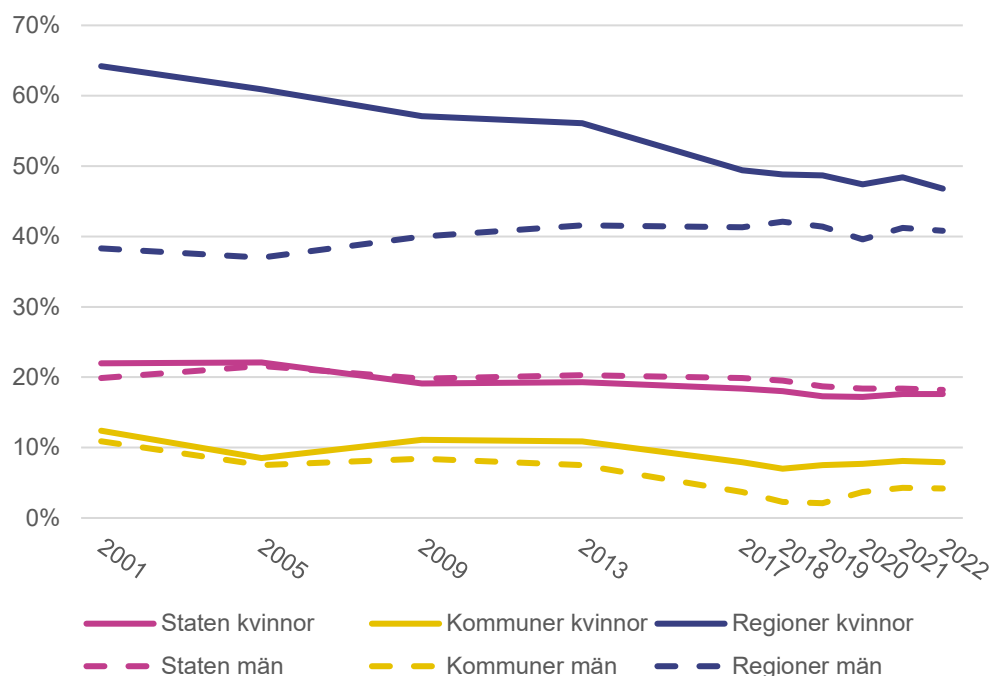
Källa: Lönestrukturstatistiken SCB/MI

⁹ Se Ljunglöf, Regné och Simonsen (2022).

Figur 4 visar lönepremien för doktorsexamen för kvinnor och män i offentlig sektor. Precis som i privat sektor har kvinnor i regioner och i kommuner högre premie än män i samma sektor. I staten är premien ungefär lika hög för kvinnor och män över hela perioden.

I regionerna har skillnaden mellan mäns och kvinnors premie minskat kraftigt under perioden, främst för att kvinnors premie för doktorsexamen fallit. Inom kommunerna har skillnaden ökat något över tid, men premien är låg för både män och kvinnor jämfört med övriga sektorer. Dessutom har den fallit över tid, framför allt för män.

Figur 4 Lönepremie doktorsexamen offentlig sektor uppdelad på kvinnor och män

Not: Beräkningarna tar hänsyn till ålder och använder data för åren 2001, 2005, 2009, 2013, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 och 2022. I referensgruppen ingår kvinnor respektive män i respektive sektor som har en 3-årig, 4-årig eller 5-årig högskoleexamen, men som saknar forskarutbildning. Doktor motsvarar de som har en doktorsexamen enligt SCB:s SUN-klassificering, d v s licentiat och övrig/ospecificerad forskarutbildning ingår ej.

Källa: Lönestrukturstatistiken SCB/MI.

Avslutande diskussion

Andelen av de anställda som har forskarutbildning har ökat under 2000-talet och forskarutbildade arbetar idag inom alla sektorer. Även om en allt större andel av de anställda har en forskarutbildning är det en allt mindre andel av befolkningen som påbörjar en forskarutbildning. I stället har andelen utrikes födda doktorer ökat.

Forskarutbildade har högre genomsnittslön än de med lägre utbildning. Men under 2000-talet har gruppen forskarutbildade haft en sämre löneutveckling och lönepremien för doktorsexamen har fallit i alla sektorer. Tidigare studier visar att lönepremien har fallit även för de längsta högskoleutbildningarna. Detta är överraskande eftersom signalerna från samhället är att efterfrågan på kvalificerad kunskap är stor.

Den fallande lönepremien för doktorsexamen kan medföra negativa konsekvenser för både kompetensförsörjningen, utbildningskvaliteten och samhällsekonomin. Forskarutbildade har en kvalificerad kompetens som har positiv betydelse för ekonomisk tillväxt och som är viktig för att möta de stora samhälleliga utmaningarna. Hela ekonomin påverkas om det inte är attraktivt att genomgå en forskarutbildning eller för utländska forskare att flytta till Sverige. För högskolan blir det svårare att hitta personal med rätt kompetens vilket får negativa konsekvenser för både forskningens och högskoleutbildningens kvalitet.

Det är svårt att statistiskt fastställa varför doktorspremien faller under 2000-talet. Däremot finns det flera faktorer som kan ha betydelse för utvecklingen.

En faktor är det ökade utbudet av forskarutbildade som kan ha ökat konkurrensen om jobben för forskarutbildade. Arbetsgivare ser då möjligheten att pressa tillbaka lönenivån och erbjuder lite lägre löner än tidigare.

En annan faktor som kan påverka lönepremien är om det finns färre jobb som kräver forskarkompetens. Skälet till det kan i privat sektor vara att forskargrupperna har blivit mindre eller forskningen har koncentrerats till andra länder. Ytterligare skäl kan vara att det skett strukturella förändringar under 2000-talets kriser som tillsammans med den tekniska utvecklingen har medfört en lägre efterfrågan på forskarutbildades kunskaper. Färre jobb betyder att fler forskarutbildade söker sig till jobb som inte kräver forskarutbildning och där lönen är relativt lägre. Den lägre efterfrågan gör att lönen pressas nedåt.

Samtidigt är det brist på kompetens i både privat och offentlig sektor inom vissa ämnesinriktningar såsom teknik, vård och utbildning. För de flesta av dessa jobb är utbildningskravet grundläggande högskolestudier och inte forskarutbildning. Det kan medföra att arbetsgivare anställer

forskarutbildade på tjänster som inte kräver forskarutbildning men där det är svårt att få tag på högskoleutbildad personal. Kortsiktiga kompetensbehov får i dessa fall gå före den långsiktiga vinsten av att utnyttja de forskarutbildades fulla kompetens.

En ytterligare förklaring kan vara att arbetsgivare använder sin starka ställning för att trycka ned lönenivån. Branschledande eller regionalt stora arbetsgivare vet att de forskarutbildade har få bra alternativ hos andra arbetsgivare. Marknadsstrukturen kan då göra att lönen hålls tillbaka för de forskarutbildade. Det är inte orimligt att det gäller i exempelvis kommunen. Flera yrkesgrupper som är verksamma i kommunen har begränsade möjligheter att arbeta utanför sektorn och kan dessutom vara geografiskt bundna.

Doktorspremien för kvinnor och män följer liknande mönster över tid i alla sektorer utom i regionerna där kvinnornas premie faller kraftigt medan männens är relativt konstant. Fallet kan bero på att utbildningsinriktningarna bland de med doktorsexamen har breddats. Tidigare var det främst läkare som disputerade, idag finns även forskarutbildade fysioterapeuter, arbetsterapeuter och andra utbildningsinriktningar som inte har lika hög lönenivå som läkarna. Eftersom det är kvinnodominerade utbildningsinriktningar slår det hårdare mot kvinnors premie.

Rapporten visar att gruppen forskarutbildade och deras arbetsmarknad har förändrats. Tidigare var den gängse bilden av en forskarutbildad en svensk, äldre man som arbetade på universitetet. Idag är gruppen heterogen. 2022 var det en större andel kvinnor än män bland doktorandnybörjarna och andelen bland de forskarutbildade kryper allt närmare hälften. En allt lägre andel har svensk bakgrund. Doktoranderna disputerar dessutom inom en mängd olika områden och många lämnar högskolan för en karriär utanför akademien. Denna rapport visar också att lönepremien för doktorsexamen faller och det lönar sig allt sämre att disputerar. Sammantaget medför detta nya förutsättningar för såväl forskarutbildningen och anställningsvillkoren i högskolesektorn som för arbetsgivare i både offentlig och privat sektor.

Litteratur

Ljunglöf, T., Regnér H. och Simonsen L. (2022). Lönepremier för utbildning – Utveckling under 2000-talet. Saco.

SCB (2000). Svensk utbildningsnomenklatur SUN 2000: standard för klassificering av svensk utbildning. MIS 2000:1. SCB.

SCB (2017). Kvalitetsdeklaration. Lönestrukturstatistik – hela ekonomin. SCB.

SCB (2019). SUN 2020 Svensk utbildningsnomenklatur. SCB.

UKÄ (2023). Universitet och högskolor. Årsrapport 2023. Universitetskanslersämbetet.

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlande organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 21 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Sacoförbunden samlar omkring 960 000 akademiker och närmar sig miljonen.

Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

